

DOI: <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2023-7-9-25>

УДК 37.091.4Сухомлинський:37.015.311

Лариса Березівська,
доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
директор ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського,
м. Київ, Україна
ORCID ID: 0000-0002-5068-5234
e-mail: lberezivska@ukr.net

ІДЕЇ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО ПРО ДУХОВНУ ПОТРЕБУ ДИТИНИ В ЧИТАННІ У РУСЛІ НОВИХ ВИКЛИКІВ І РЕАЛІЙ: ЗА КНИЖКОЮ «СЕРЦЕ ВІДДАЮ ДІТЯМ»

Анотація. У статті на основі аналізу книжки «Серце віддаю дітям» висвітлено ідеї українського педагога В. О. Сухомлинського (1918–1970) про значення читання для розумового, духовного, естетичного, емоційного розвитку дитини. Розкрито міркування вченого про необхідність виховання в учнів любові до книжки, читання, рідного слова. Аргументовано, що читання має стати духовною потребою дитини, підлітка, людини на все життя, тобто життєвою стратегією. Провідну роль у цьому процесі повинні відігравати вчителі, бібліотекарі в тісному зв'язку з батьками. Встановлено, що ідеї Сухомлинського, якщо відкинути ідеологічні нашарування, співзвучні із задекларованими положеннями Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». Зокрема щодо популяризації читання як чинника розвитку критичного мислення та інструменту досягнення успіху у навчанні та житті. З'ясовано, що для виховання у школярів потреби читання ті форми і методи, які педагог розробив і апробував в освітньому процесі Павлівської середньої школи, можна актуалізувати під час розбудови Нової української школи. Але нині, на відміну від радянської освіти як складника тоталітарної системи, маємо прищеплювати стійкий інтерес і потребу в читанні саме української книжки. Для цього фонди шкільних бібліотек необхідно наповнювати відповідно до сучасних навчальних програм, тобто дерадянізувати та дерусифікувати, очистити їх від тоталітарного спадку. Нині шкільна бібліотека має стати безпечною територією для українського учня. Книжка «Серце віддаю дітям» є джерелом дослідження історико-освітньої проблеми: як у тоталітарних умовах радянської дійсності пробивалися паростки гуманізму, дитиноцентризму і як радянська ідеологія загалом під виглядом гуманізації освіти і через читання книжки зокрема дегуманізувала виховання і навчання

української дитини, тобто насаджувала «велику російську культуру», комуністичні символи (галстук, лєнінець, піонер тощо) з метою формування громадянина тоталітарної держави. Подальшого вивчення і висвітлення потребують ідеї В. О. Сухомлинського у порівняльному аспекті із міркуваннями відомих українських освітян (Б. Д. Грінченко, С. Ф. Русова, Я. Ф. Чепіга та ін.) про значення потреби читання саме української книжки для розвитку дитини як майбутнього громадянина України.

Ключові слова: Василь Сухомлинський, дитина і читання, школа і бібліотека, книжка «Серце віддаю дітям», стратегія розвитку читання, українська книжка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нині в умовах нових викликів і реалій, спричинених російсько-українською війною, інтенсифікації цифровізації всіх сфер людської діяльності, зокрема освіти, широкого використання інтернет-ресурсів все актуальнішою стає проблема гармонізації процесу пошуку інформації, виявлення шляхів виховання у дитини потреби читання книжок. Позитивно, що ця проблема набула державного значення. Так, у Стратегії розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія» (2023) задекларовано:

Набуття звички читання як щоденної практики, а також формування читацької грамотності визначають можливості для якісного здобуття освіти, розвитку критичного мислення, самореалізації особистості та загалом більшої задоволеності життям в умовах інформаційного перенасичення, нестабільної політичної чи економічної ситуації в державі. Крім того, читання є одним із ключових чинників розвитку людського потенціалу. (*Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія», 2023*)

Дуже важливим є такий акцент – в умовах російської навали, насадження шовіністичних ідеологем «руського миру», масштабного поширення російської пропаганди в українському інформаційному просторі, формування стійкого інтересу до читання української книги як ніколи стає потужною зброєю проти російської всебічної агресії. (*Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва*

стратегія», 2023).

На жаль, внаслідок агресії РФ рівень читання ще більше знизився. Водночас «на хвилі патріотичних настроїв в Україні простежується зростання попиту на книжки українською мовою і станом на початок 2023 року ця тенденція триває», актуалізація теми читання у школах є критично важливою для української освіти. «Тому дедалі більшу роль, – як зазначається у документі, – за таких обставин повинні відігравати бібліотеки як один із базових елементів суспільного розвитку і таких його складових, як культура, наука і освіта» (*Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія», 2023).*

Як школярів умотивувати до читання, щоб воно стало їхньою духовною потребою? Які форми роботи у школі, бібліотеці варто здійснювати, щоб здобувачі освіти протягом життя сприймали читання невід’ємним складником освітньої практики? Як сформувати звичку і бажання дитини читати? Ці питання в освітньому процесі надзвичайно актуальні. Про це український педагог, дитячий письменник В. О. Сухомлинський (1918–1970) розмірковував у численних наукових розвідках, під час практичної роботи з учнями, учителями, батьками в Павлиській середній школі. Про це йдеться й у найвідомішій його праці «Серце віддаю дітям» (Сухомлинський, 1977; Сухомлинський, 2012; Сухомлинський, 2018), а найповніше – у підрозділі «Книга в духовному житті дитини».

Беззаперечно сьогодні ми маємо вдумливо перечитувати педагогічні твори В. О. Сухомлинського. Так, він жив і творив у радянський час, коли Українська Радянська Соціалістична Республіка входила до Радянського Союзу. Проте Василь Олександрович, як гуманіст, намагався впроваджувати загальнолюдські цінності в тоталітарну школу. Саме тому з проголошенням незалежності України в 1991 р., відродженням демократичного і гуманістичного принципів в освіті, інтенсифікувалося

звернення до ідей цього педагога, ідей, які через дитиноцентрованість набули актуальності і в умовах розбудови Нової української школи. Творчість В. О. Сухомлинського має і своїх прихильників, яких значно більше, і опонентів. Його донька, академік О. В. Сухомлинська, пише: «...переконана, що він (Сухомлинський – Л. Б.), творчий, педагог-мислитель, рухався від одного берега до іншого, і у нього просто не вистачило часу пристати – адже доля йому відмірила лише одне десятиліття – 1960-ті роки» (Сухомлинська, 2018а, с. 16).

Аналіз основних досліджень і публікацій. Історіографічне пізнання проблеми свідчить, що ідеї В. О. Сухомлинського про читання неодноразово висвітлювали українські (М. Я. Антонець, Л. Д. Березівська, І. Д. Бех, Л. М. Заліток, Н. А. Калініченко, О. Б. Петренко, О. Я. Савченко, О. В. Сухомлинська, В. Л. Федяєва та багато ін.) і зарубіжні вчені (Е. Гартманн (Німеччина), А. Кокерілл (Австралія), Б. Калиновська-Вітек (Польща), Х. Франгос (Греція) та ін.) у контексті різних освітньо-наукових студій (Березівська, 2015; Березівська, 2017; О. Сухомлинська, Березівська, Страйгородська, Павленко, Л. Сухомлинська, & Демида, 2018; Сухомлинська, 2018а; Berezivska & Kalinowska-Witek, 2020). У присвячених творчому доробку педагога численних працях українських і зарубіжних науковців знайдемо звернення до книжки «Серце віддаю дітям». Крізь призму різних освітніх проблем сучасні дослідники аналізують цей текст (Баранюк, 2018; Іванова, 2013; Сивачук, 2008).

Про історію створення згаданої праці, шлях до друку, зміст і долю після оприлюднення, дискурс щодо висловлених Василем Олександровичем ідей найвичерпніше йдеться у статті академіка О. В. Сухомлинської «У пошуках справжнього» (2018) (Сухомлинська, 2018b). І це дуже важливо, що є нове прочитання цієї книжки з коментарями в нинішніх умовах деколонізації українського гуманітарного простору. Як відомо, видання присвячено проблемам підготовки дітей до школи та ідеям навчання й виховання учнів початкових класів (Сухомлинська, 2018b, с. 6). Уперше

воно побачило світ 1968 року в НДР, що суперечило видавничій традиції СРСР, тому це замовчували. Видавництво «Радянська школа» опублікувало текст російською мовою в 1969 р. Станом на 1998 р. цю книжку видавали 55 разів 30 мовами світу переважно у 1970–1980 рр. (азербайджанська, англійська, бенгальська, в'єтнамська, вірменська, грузинська, китайська, латиська, монгольська, польська, португальська, сербська, тайська, фінська, французька, японська та ін.) багатомільйонними накладками (Сухомлинська, 2018b, с. 20; О. Сухомлинська, Березівська, Страйгородська, Павленко, Л. Сухомлинська, & Демида, 2018, с. 87–123).

Варте уваги видання англійською мовою австралійського дослідника творчої спадщини В. О. Сухомлинського А. Кокерілла (Sukhomlinsky, 2016). У вступній частині вчений наголошує на найголовнішій відмінності підготовленого ним видання від попередніх перекладів – меншою кількістю матеріалів ідеологічного характеру: «Я також вирізав невелику частину тексту з рукопису 1966 року, який, на мою думку, є надто відверто ідеологізованим для читачів із західних демократій» (Sukhomlinsky, 2016, с. XIV). Водночас він пояснює наявність у книзі «Серце віддаю дітям» комуністичної риторики тим, «що для того, щоб взагалі вийти друком, потрібно було віддати певну пошану комуністичній ідеології» (Sukhomlinsky, 2016, с. XIV).

У ході вивчення сучасної зарубіжної історіографії не вдалося віднайти інших статей, присвячених книзі В. О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» (крім російських авторів). Водночас важливими для нас є дослідження з проблеми читання в історико-освітньому аспекті сучасних зарубіжних вчених, зокрема: М. Долатхах, А. Х. Лундх (Швеція, 2015); Е. Кляйнау, Л Ріеттієнс (Німеччина, 2020); А. Малінен, Т. Лайне-Фрігрєн, М. Каарнінен (Фінляндія, 2022) та ін. (Dolatkhah, & Lundh, 2016; Kleinau, & Riettiens, 2020; Malinen, Laine-Frigren, & Kaarninen, 2022). Ми навели лише окремі приклади, які свідчать про актуальність теми читання у

міжнародному освітньо-науковому просторі.

Мета та завдання статті. На основі аналізу висловлених міркувань Василя Сухомлинського у книжці «Серце віддаю дітям» актуалізувати форми і методи роботи для формування в учнів звички і потреби читати у руслі Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія» (2023). З огляду на досліджувану тему виникає питання: чи для сучасної Нової української школи актуальні розроблені павлівським учителем форми і методи роботи щодо формування потреби читання? Перейдемо до окресленої проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Про книжку «Серце віддаю дітям»

Як відомо, книжку «Серце віддаю дітям» написано в радянський час про радянську школу, навчання та виховання майбутнього громадянина і патріота радянської держави. Тоді російська мова і література превалювали над іншими навчальними предметами і забезпечували русифікацію українського народу. Тому у книжці ми знайдемо посилання не лише на українських, а й російських письменників, поетів, вчених та ін., яких у контексті дерусифікації вже нарешті вилучили з освітнього процесу і з українського простору загалом. Безперечно, це яскравий приклад того, як радянська ідеологічна пропаганда системно «засмічувала» свідомість української дитини. І це важливо розуміти – таким було минуле, а Сухомлинський був людиною радянської доби.

Духовна потреба у читанні в учнів формувалася на основі українських і зарубіжних книжок. І це закономірно. Водночас бачимо приклади цілеспрямованої русифікації української освіти. Наприклад, використання в освітньому процесі переважно творів російських письменників і поетів (Сухомлинський, 2018, с. 331–332, с. 335) тощо. Неприйнятною сьогодні є і практика одночасного пізнання відтінків «рідного і російського слова» (Сухомлинський, 2018, с. 339). Традиційно для того часу на сторінках видання бачимо комуністичну риторіку: «великий Ленін», «герої-

комуністи» «ленінська людяність», «виховання почуття любові до комуністичної партії», «піонери-герої», «Радянська Батьківщина», «юні ленінці», «червоний галстук» (Сухомлинський, 2018, с. 376, с. 378, с. 379, с. 441) тощо. Ця популярна книжка, що ми її аналізуємо, відображає реалії радянської освіти, яка була інструментом русифікації української дитини і комуністичної пропаганди. Але тогочасна цензура не допустила б до друку видання без комуністичних пропагандистських атрибутів. І про це свідчать рецензії на рукопис книжки «Серце віддаю дітям». Так, очільники видавництва «Радянська школа» писали, що «в рукопису слово “партія” не згадується, автору слід розповісти, що являє собою партія комуністів, партія Леніна» (Сухомлинський, 2018, с. 522). То як у тих зацементовано тоталітарних умовах з’являлися паростки гуманізму, дитиноцентризму можна нині тільки здогадуватися – завдяки надлюдським зусиллям.

Читання як духовна потреба дитини

В. О. Сухомлинський вважав книгу великим досягненням людства. Він звертався до вчителів: «Покажіть дітям красу, мудрість, глибину думки однієї книжки, але покажіть так, щоб кожна дитина назавжди полюбила читання, була готова вийти в самостійне плавання книжковим морем» (Сухомлинський, 2018, с. 93). Водночас читання він називав «школою емоційно-морального виховання» (Сухомлинський, 2018, с. 333). У щоденній практичній роботі педагог прагнув до того, щоб індивідуальне читання було духовною потребою дитини (Сухомлинський, 2018, с. 327). І це була щоденна і системна робота. У 1-2 класах на 1-2 тижні учень брав книжку для читання її в голос. Чому? Бо спочатку дитина мала добре навчитися читати (Сухомлинський, 2018, с. 328).

Казка як засіб виховання учнів

Василь Олександрович неодноразово висловлював думку про важливість казки для духовного, емоційно-морального розвитку дитини: «...казкові образи яскраво емоційно забарвлені» (Сухомлинський, 2018,

с. 84). Він не уявляв навчання в школі без слухання й створення казки. Слухаючи казку, дитина має переживати «боротьбу добра і зла», проте, «якщо замість радісних вогників захоплення в її очах зневага – це значить, щось у дитячій душі надломлено, і багато сил треба докласти, щоб випрямити душу» (Сухомлинський, 2018, с. 90–91).

Педагог вважав казку «життєдайним джерелом дитячого мислення, шляхетних почуттів та прагнень» (Сухомлинський, 2018, с. 301). Під враженням казкових образів, як зазначав В. О. Сухомлинський, у дитини народжуються естетичні, моральні й інтелектуальні почуття. «Без казки – живої, яскравої, такої, що оволоділа свідомістю та почуттями дитини, неможливо уявити дитяче мислення і дитячу мову як певну сходинку людського мислення й мови», – писав Василь Олександрович. У процесі багаторічних спостережень виявлено, що «завдяки казці дитина пізнає світ не тільки розумом, а й серцем..., відгукується на події та явища навколишнього світу» (Сухомлинський, 2018, с. 303).

В окремому підрозділі «Кімната казки» педагог описує досвід формування любові до казки: читання разом із вчителем, індивідуальне читання, складання казок. Він вважав, що «Казка – благодатне і нічим не замінне джерело виховання любові до Батьківщини», що через казку дитина пізнає народну культуру і рідний народ (Сухомлинський, 2018, с. 302). Перед нами постає інтер'єр Кімнати казки, створений учнями під керівництвом вчителя. У цій кімнаті діти слухали, читали, переказували, складали, інсценували казки. А це і розвиток мислення, уяви, пам'яті тощо. Казка є важливим засобом розумового, морального, духовного розвитку дитини, інструментом формування її потреби читання (Сухомлинський, 2018, с. 309). Педагог писав: «Казка – це активна естетична творчість, яка захоплює всі сфери духовного життя дитини – її розум, почуття, уяву, волю» (Сухомлинський, 2018, с. 312–313). І сьогодні важливо, щоб вчитель читав дітям казки: «Як і розповіді казок, читання було могутнім засобом виховання розуму й добрих людських почуттів» (Сухомлинський, 2018,

с. 313). Цікавою формою долучення до читання є «Острів див», якому присвячено окремий підрозділ.

Система формування у дитини любові до книжки, потреби читання

Педагогічний колектив на чолі з В. О. Сухомлинським розробив систему формування в дитини любові до книжки, потреби читання: у 1–2 класах на кожні 1–2 тижні учень брав у бібліотеці книжку, читав її в голос; у 2 класі школярі вели записничок «Словесна скринька», де занотовували цікаві чи незрозумілі слова, а Василь Олександрович потім їх пояснював; у 3–4 класах записували й мовні звороти, фрази, речення, які полюбилися. Через три місяці після початку навчального року діти читали казки та оповідання, які не ввійшли до читанки (Сухомлинський, 2018, с. 327).

На думку вченого (Сухомлинський, 2018):

Читання як джерело духовного збагачення не зводиться до вміння читати; цим умінням воно тільки починається... Вміти читати – це означає бути чуйним до сенсу і краси слова, до його найтонших відтінків... Читання – це віконце, крізь яке діти бачать і пізнають світ і самих себе. (с. 327)

Він вважав, що перед тим, як навчитися читати, «дитина має почути читання вчителя, матері, батька, відчутти красу художніх образів» (Сухомлинський, 2018, с. 328).

Форми, що розвивали потребу учнів у читанні

Василь Олександрович пропонував учителям уважно добирати матеріал для читання, щоб кожна прочитана книжка лишила глибокий слід у серці та свідомості дитини, допомогла відкрити їй нові духовні багатства. Для цього творчий колектив Павлиської середньої школи на чолі з В. О. Сухомлинським розробив і апробував низку дієвих форм, що розвивали потребу учнів у читанні: *колективні читання* (багаторазове читання улюблених книжок у Кімнаті Казки, Кімнаті Українського Слова); *уроки*, на яких школярі читають оповідання; *багаторазове читання віршів* із

метою вивчення напам'ять; *вечори та ранки* виразного читання; *Свято Рідного Слова*; *гуртки любителів і шанувальників рідного слова*, де брали участь діти та їхні батьки; *Свято Книги*; *дитяча, особиста та сімейна бібліотеки* тощо (Сухомлинський, 2018, с. 327–338). У підрозділі «Книга в духовному житті дитини» учений запропонував підходи для реалізації названих форм.

В. О. Сухомлинський описав початок навчального року у Павлиській школі. Це було свято школи і книги. Десятикласники дарували першокласникам книжку з написом «Щасливої дороги тобі, маленький друже. Бережи цю книгу. Нехай вона все життя нагадує тобі про свято школи, про дні, коли ти став учнем. Нехай завжди зберігається в бібліотеці твоєї родини». Як згадував педагог, випускники школи зберігали «цю книжку як святиню, як безцінну пам'ять про золоте дитинство» (Сухомлинський, 2018, с. 181). Свято книги 31 серпня стало традиційним, коли книги один одному дарували діти і батьки, очільники села дарували книги найкращим керівникам гуртків любителів і шанувальників рідного слова (Сухомлинський, 2018, с. 337).

Особиста бібліотека учня

Талановитий педагог наполегливо домагався створення в кожній сім'ї впродовж перших двох років навчання в початкових класах *особистої бібліотеки* учня. За словами Василя Олександровича, він хвилювався, коли протягом місяця родинна бібліотека не поповнювалася жодною книжкою. І це закономірно, бо за Сухомлинським «дитина – це дзеркало морального життя батьків» (Сухомлинський, 2018, с. 72). Педагог розглядав книжку засобом самовиховання, підготовки до самостійного життя, а отже духовною потребою «маленької людини» (Сухомлинський, 2018, с. 337).

Дитяча бібліотека у школі

Особливе місце в шкільній бібліотеці Павлиської середньої школи посідала *Дитяча бібліотека*, яка складалася з кількох відділів. Перший відділ був розрахований на чотири роки навчання в початковій школі. Він

містив оповідання, що мають найбільшу цінність для морального, розумового та естетичного виховання дітей. Оповідання діти читали під керівництвом учителя на уроках і в позакласний час. «Цей відділ нашої бібліотечки можна порівняти з фонотекою музичних творів, призначених для колективного слухання», – писав Василь Олександрович (Сухомлинський, 2018, с. 333). Другий відділ – казки, вірші, байки для позакласного читання за вибором дитини. Третій відділ – давньогрецька міфологія, яка відіграє велику роль в інтелектуальному й естетичному вихованні дітей, «пробуджує уяву, розвиває розум, виховує інтерес до далекого минулого» (Сухомлинський, 2018, с. 333–334). Дитяча бібліотека була основою навчання виразному читанню, пізнання світу, школою емоційно-морального виховання учнів.

Читання як засіб світосприйняття дитини

Педагог особисто прагнув, щоб читання ставало найважливішою духовною потребою дітей і застерігав: «Якщо з дитинства у дитини не виховано любові до книжки, якщо читання не стало її духовною потребою на все життя, в роки отрочтва душа підлітка буде порожньою...» (Сухомлинський, 2018, с. 338). Крім того, В. О. Сухомлинський читав та розповідав школярам «життєві історії, в яких звучить заклик до боротьби за людську гідність, яскраво виражена ідея непримиренності до гноблення людини людиною» (Сухомлинський, 2018, с. 373). Він вважав, що «книга мусить стати для кожного вихованця другом, наставником і мудрим учителем» (Сухомлинський, 2018, с. 337).

Плекання у школі культу книги

Василь Олександрович відзначав стратегічну роль школи у вихованні учнів засобом книжки: «Школа стає справжнім осередком культури лише тоді, коли в ній панують чотири культу: культ Батьківщини, культ людини, культ книги і культ рідного слова» (Сухомлинський, 2018, с. 338). Він акцентував увагу на значенні читання в моральному вихованні школярів:

«Важко уявити повноцінне виховання без того, щоб дитина не зачитувалася до півночі книжкою про моральну велич, щоб її серце не заколотало від почуття захвату» (Сухомлинський, 2018, с. 377). Педагог дійшов думки, що «моральний ідеал народжується в серці тоді, коли людина начебто вдивляється в саму себе, порівнює себе з тим, хто є в її уяві взірцем моральної краси – вірності переконанням, мужності, стійкості, непохитності перед трудящими» (Сухомлинський, 2018, с. 377).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, аналіз знаменитої праці «Серце віддаю дітям» достеменно доводить, що В. О. Сухомлинський надавав великого значення читанню для розумового, духовного, естетичного, емоційного розвитку дитини, зокрема її емоційного сприйняття себе та пізнання світу. Глибокими й промовистими, із філософським і психологічним контекстом є міркування вченого про необхідність виховання в учнів любові до книжки, читання, рідного слова. Він аргументував, що читання має стати духовною потребою дитини, підлітка, людини на все життя, тобто життєвою стратегією. Провідну роль у цьому процесі повинні відігравати вчителі, бібліотекарі в тісному зв'язку з батьками. Якщо відкинути ідеологічні нашарування, ідеї Сухомлинського загалом співзвучні із задекларованими положеннями Стратегії розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія». Зокрема щодо популяризації читання як чинника розвитку критичного мислення та інструменту досягнення успіху у навчанні та житті (*Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія», 2023*). Вважаємо, що розроблені педагогом форми та методи формування у школярів потреби читання, апробовані в освітньому процесі Павліської середньої школи, можуть бути актуалізовані під час розбудови Нової української школи. Але нині на відміну від радянської освіти як складника тоталітарної системи маємо формувати стійкий інтерес і потребу в читанні саме української книжки задля «збереження української державності та ідентичності, національної консолідації, модернізації, сталого розвитку

суспільства і кожного його члена» (*Стратегія розвитку читання на період до 2032 р. «Читання як життєва стратегія», 2023*). Для цього фонди шкільних бібліотек необхідно наповнювати відповідно до сучасних навчальних програм, тобто дерадянізувати та дерусифікувати, очистити їх від тоталітарного спадку. Безперечно, що цей процес мав би активізуватися значно раніше, тобто до російсько-української війни. Нині шкільна бібліотека має стати безпечною територією для українського учня.

Книжка «Серце віддаю дітям» є джерелом дослідження історико-освітньої проблеми: як у тоталітарних умовах радянської дійсності пробивалися паростки гуманізму, дитиноцентризму і як радянська ідеологія загалом під виглядом гуманізації освіти і через читання книжки зокрема дегуманізувала виховання і навчання української дитини, тобто насаджувала «велику російську культуру», комуністичні символи (галстук, ленінець, піонер тощо) з метою формування громадянина тоталітарної держави.

З огляду на це подальшого вивчення і висвітлення потребують ідеї В. О. Сухомлинського у порівняльному аспекті із міркуваннями відомих українських освітян (Б. Д. Грінченко, С. Ф. Русова, Я. Ф. Чепіга та ін.) про значення формування потреби читання української книжки для розвитку дитини як майбутнього громадянина України. Про це йтиметься у чергових публікаціях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Баранюк, І. Г. (2018). Принципи естетичного виховання учнів початкової школи в книзі Василя Сухомлинського «Серце віддаю дітям» та в його художній педагогіці. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, 171, 183–188. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_37.
- Березівська, Л. Д. (2015). В. О. Сухомлинський про читання як засіб формування культури духовних потреб дитини. *Педагогічний альманах*, 26, 10–16. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2015_26_3.
- Березівська, Л. Д. (2017). Шкільна бібліотека як центр розвитку дитини у творчій спадщині В. О. Сухомлинського. *Вісник Житомирського державного університету*

- імені Івана Франка. Педагогічні науки, 5, 25–30.
<http://eprints.zu.edu.ua/26175/1/7.pdf>.
- Іванова, Н. (2013). «Серце віддаю дітям» у креативах філософського мислення. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, 123(1), 162–167.
[http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_123\(1\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_123(1)_43).
- Кабінет Міністрів України. (2023, Березень 03). *Стратегія розвитку читання на період до 2032 року «Читання як життєва стратегія»: схвалено розпорядженням № 190-р*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text>.
- Сивачук, Н. П. (2008). Праця В. О. Сухомлинського «Серце віддаю дітям» у контексті національної культурної семіосфери. *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*, 132, 131–134.
- Сухомлинська, О. В. (2018а). Творчість Сухомлинського як об'єкт критики: тоді і нині. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, 171, 10–17.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_3.
- Сухомлинська, О. В. (2018b). У пошуках справжнього: вступна стаття. У В. О. Сухомлинський, *Серце віддаю дітям* (2-ге вид., с. 5–22). Акта.
- Сухомлинська, О. В., Березівська, Л. Д., Страйгородська, Л. І., Павленко, Т. С., Сухомлинська, Л. В., & Демида, Є. Ф. (Уклад.). (2018). *Василь Олександрович Сухомлинський: до 100-річчя від дня народження: біобібліографічний покажчик*. Твори. <https://dnpb.gov.ua/ua/?indexes=17913-2>.
- Сухомлинський, В. О. (1977). Серце віддаю дітям. У *Вибрані твори* (Т. 3, с. 7–279). Радянська школа.
- Сухомлинський, В. О. (2012). *Серце віддаю дітям*. Акта.
- Сухомлинський, В. О. (2018). *Серце віддаю дітям* (2-ге вид.). Акта.
- Berezivska, L., & Kalinowska-Witek, B. (2020). V. O. Sukhomlynsky's Ideas About Reading as a Means for Development of a Child's Spiritual Needs Culture. In M. Oliinyk, O. Clipa, & M. Stawiak-Ososinska (Eds.), *Trends and Prospects of the Education System and Educators' Professional Training Development* (pp. 459–474). Lumen.
<https://doi.org/10.18662/978-1-910129-28-9.ch029>.
- Dolatkhah, M., & Lundh, A. H. (2016). Information and experience: audio-visual observations of reading activities in Swedish comprehensive school classrooms 1967–1969. *History of Education*, 45(6), 831–850. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1166268>.
- Kleinau, E., & Riettiens, L. (2020). 'Nature' in German colonial literature for children and young people. *History of Education*, 49(4), 440–458.
<https://doi.org/10.1080/0046760X.2020.1753825>.
- Malinen, A., Laine-Frigren, T., & Kaarninen, M. (2022). Rebuilding emotional ties for child evacuees returning from abroad: children's literature and informal education in post-Second World War Finland. *History of Education*, 51(4), 578–595.
<https://doi.org/10.1080/0046760X.2021.2010814>.
- Sukhomlinsky, V. (2016). *My heart I give to children* (A. Cockerill, Trans.). EJR Language Service Pty Ltd.

REFERENCES

- Baraniuk, I. H. (2018). Principles of aesthetic education of children in primary school in Vasyl Sukhomlynskyi's work "I Give My Heart to Children" and in his artistic pedagogy. *Academic notes of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 171, 183–188.
http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_37 [in Ukrainian].

- Berezivska, L. D. (2015). V. O. Sukhomlynskyi's ideas about reading as a means of child's spiritual culture needs development. *Pedagogical almanac*, 26, 10–16. http://nbuv.gov.ua/UJRN/pedalm_2015_26_3 [in Ukrainian].
- Berezivska, L. D. (2017). School Library as a Child Development Center in V. O. Sukhomlynskyi's Creative Oeuvre. *Zhytomyr Ivan Franko State University Journal. Pedagogical Sciences*, 5, 25–30. <http://eprints.zu.edu.ua/26175/1/7.pdf> [in Ukrainian].
- Ivanova, N. (2013). "I Give My Heart to Children" in the creatives of philosophical thinking. *Academic notes of the Kirovohrad Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 123(1), 162–167. [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_123\(1\)_43](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2013_123(1)_43) [in Ukrainian].
- Cabinet of Ministers of Ukraine. (2023, March 3). *Strategy for the development of reading for the period until 2032 "Reading as a life strategy": approved by Order No. 190*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/190-2023-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
- Syvachuk, N. P. (2008). The work of V. O. Sukhomlynskyi "I Give My Heart to Children" in the context of the national cultural semiosphere. *Bulletin of the Cherkasy University. Series: Pedagogical Sciences*, 132, 131–134 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2018a). Sukhomlynskyi's work as an object of criticism: present and past. *Academic notes of the Centralukrainian Volodymyr Vynnychenko State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*, 171, 10–17. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_3 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2018b). In Search of the Real: An Introductory Essay. In V. O. Sukhomlynskyi, *I Give My Heart to Children* (2nd ed.). (pp. 5–22). Akta [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V., Berezivska, L. D., Straihorodska, L. I., Pavlenko, T. S., Sukhomlynska, L. V., & Demyda, Ye. F. (Comps.). (2018). *Vasyl Oleksandrovych Sukhomlynskyi: commemorating the 100th anniversary of his birth: biobibliographic index*. Tvory. <https://dnpb.gov.ua/ua/?indexes=17913-2> [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V. O. (1977). I Give My Heart to Children. In *Selected works* (Vol. 3, pp. 7–279). Radianska shkola [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V. O. (2012). *I Give My Heart to Children*. Akta [in Ukrainian].
- Sukhomlynskyi, V. O. (2018). *I Give My Heart to Children* (2nd ed.). Akta [in Ukrainian].
- Berezivska, L., & Kalinowska-Witek, B. (2020). V. O. Sukhomlynskyi's Ideas About Reading as a Means for Development of a Child's Spiritual Needs Culture. In M. Oliinyk, O. Clipa, & M. Stawiak-Ososinska (Eds.), *Trends and Prospects of the Education System and Educators' Professional Training Development* (pp. 459–474). Lumen. <https://doi.org/10.18662/978-1-910129-28-9.ch029>.
- Dolatkhah, M., & Lundh, A. H. (2016). Information and experience: audio-visual observations of reading activities in Swedish comprehensive school classrooms 1967–1969. *History of Education*, 45(6), 831–850. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1166268>.
- Kleinau, E., & Riettiens, L. (2020). 'Nature' in German colonial literature for children and young people. *History of Education*, 49(4), 440–458. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2020.1753825>.
- Malinen, A., Laine-Frigren, T., & Kaarninen, M. (2022). Rebuilding emotional ties for child evacuees returning from abroad: children's literature and informal education in post-Second World War Finland. *History of Education*, 51(4), 578–595. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2021.2010814>.
- Sukhomlynsky, V. (2016). *My heart I give to children* (A. Cockerill, Trans.). EJR Language Service Pty Ltd.

Larysa Berezivska,

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Corresponding member of the NAES of Ukraine,
Director of V. Sukhomlynskyi State Scientific and Educational
Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine,
ORCID ID: 0000-0002-5068-5234
e-mail: lberezivska@ukr.net

**VASYL SUKHOMLYNSKYI'S IDEAS ON A CHILD'S SPIRITUAL
NEEDS IN READING IN VIEW OF THE NEW CHALLENGES AND
REALITIES: BASED ON THE BOOK 'I GIVE MY HEART TO
CHILDREN'**

Abstract. Based on the analysis of the book 'I Give My Heart to Children', the article highlights the ideas of the Ukrainian educator V. O. Sukhomlynskyi (1918–1970) about the importance of reading for a child's mental, spiritual, aesthetic and emotional development. The scientist's considerations about the need to foster in pupils the love to books, reading and the native language have been revealed. It has been argued that reading should become a spiritual need of a child, a teenager, a person for life – that is, a life strategy. The leading role in this process should be played by teachers and librarians in close contact with parents. It has been found out that Sukhomlynskyi's ideas, if ideological stratifications are set aside, are consistent with the declared provisions of the Reading Development Strategy for the period till 2032 'Reading as a Life Strategy'. In particular, regarding the popularization of reading as a factor in the development of critical thinking and a tool for achieving success in education and life. It has been found out that the forms and methods developed and tested by the teacher in the educational process of Pavlyska secondary school can be actualized during the construction of the New Ukrainian School for fostering the schoolchildren's need for reading. But nowadays, in contrast to soviet education as a component of the totalitarian system, we have to instill a steady interest and need in reading Ukrainian books. For this purpose, it is necessary to replenish the funds of school libraries in accordance with modern curricula, that is, to de-sovietize and de-russify them, to cleanse them of the totalitarian heritage. Nowadays, a school library should become a safe area for the Ukrainian pupil. The book 'I Give My Heart to Children' is a source of research on a historical and educational problem: how the sprouts of humanism and child-centrism made their way in the totalitarian conditions of the soviet reality and how the soviet ideology in general, under the guise of humanizing education and through reading the book in particular, dehumanized the upbringing and education of the Ukrainian child, i.e. imposed a 'great Russian culture', communist symbols (a tie, a Leninist, a pioneer, etc.) with the aim of forming a citizen of a totalitarian state. The ideas of V. O. Sukhomlynskyi in a comparative aspect with the considerations of famous Ukrainian educators (B. D. Hrinchenko, S. F. Rusova, Ya. F. Chepiha, etc.) about

the importance of the need to read Ukrainian books for the development of a child as a future citizen of Ukraine.

Keywords: Vasyl Sukhomlynskyi, child and reading, school and library, book "I Give My Heart to Children", reading development strategy, Ukrainian book.